

Л.В. Бурачок

ОСИП НАЗРУК: ПОЧАТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1904-1907 рр.)

Осип Назарук належить до визначних постатей в історії України першої половини ХХ ст. Та дослідники вітчизняної історії несправедливо обходили увагою цю особистість. Крім окремих статей Івана Лисяка-Рудницького та Михайла Швагуляка [5], що стосуються діяльності Осипа Назарука у 20-30-х рр., в українській історіографії майже немає праць, які б розкривали діяльність цього визначного політичного діяча.

Початковий етап діяльності О. Назарука також є малодослідженим. Відомо, що він народився 31 серпня 1883 р. у містечку Бучачі на галицькому Поділлі (сьогодні – районний центр Тернопільської області) в селянсько-міщанській родині. Закінчив у Бучачі народну школу та 6 класів гімназії, де був головою таємного драгоманівського гуртка. 1900 р. його виключили з 7 класу за підозрою, що належав до цього гуртка. 7-й та 8-й класи гімназії закінчив у Золочеві. Склав іспити на атестат зрілості у вересні 1902 р. у Львові.

У 1902-1905 рр. навчався на юридичному факультеті Віденського університету. З 1905 по 1907 рр. навчався у Львівському університеті, а в 1907-1908 рр. – знову у Віденському університеті, де і здобув звання доктора права. Зі студентських років його приваблювала політика. Вступивши до Української радикальної партії (УРП), Назарук став невтомним пропагандистом її програми та відомим вічевим промовцем. Одночасно він виявив себе як плідний журналіст, редагуючи радикальні органи [5, с.17].

У статті автор ставить перед собою завдання дослідити початковий період політичної діяльності Осипа Назарука, який у значній мірі став визначальним для становлення світогляду, формування політичних поглядів. Наявні джерела дають нам таку можливість.

Світогляд людини формується протягом тривалого часу. Особливості світосприйняття особистості залежать від цілого ряду факторів: родинне виховання, навчання, навколишні події. Саме сукупність різних впливів формує світоглядні принципи людини, визначає моральні цінності і суспільно-політичні погляди.

Як свідчать перші пропагандистські праці О. Назарука, на формування світогляду молодого політика мали вплив насамперед твори Івана Франка, Михайла Драгоманова. Він перебував під сильним впливом

соціал-демократичної ідеології і стояв на самостійницьких позиціях, намагався знайти себе у складному політичному житті Галичини початку ХХ ст. На межі двох століть патріотично настроєна українська молодь заявляла про своє прагнення до незалежності України як національного ідеалу. Населення краю виявляло всезростаючий опір антиукраїнській політиці польської адміністрації у Галичині. Провідниками національно-визвольного руху на початку ХХ ст. виступали Національно-демократична партія (НДП) і Українська радикальна партія. УРП проголосила себе партією всього працюючого народу [4, с.102].

Однією з перших праць О.Назарука пропагандистського характеру стала робота “Що то є: Суспільні класи, боротьба клас, буржуазія, пролетаріат, капіталізм і організація”, написана у 1907 р. [9, с.30]. Вона розкриває політичний світогляд молодого, але вже активного діяча Української радикальної партії.

У популярній формі (часто порівнюючи з природою) Осип Назарук намагався розтлумачити терміни, які поставив у назві своєї праці. Він ділить суспільство на два класи: “такі, що працюють і є позиточні, і такі, з котрих нема хісна” [9, с.7], “одна то робучий нарід, друга – то мухомори і галапаси з людським лицем” [9, с.9]. Суть класової боротьби автор визначив так: “Межи тими двома клясами мусить бути війна і то доти, поки робучий нарід не перемаже мухоморів і галапасів та не заведе на світлі таких порядків, аби йому було добре, а не їм” [9, с.9]. У цій боротьбі Осип Назарук визначив три основні засоби: 1) вибори до парламенту, сейму, громадської ради; 2) страйк; 3) революція або бунт [9, с.12].

Вдаючись до історичного екскурсу, молодий радикал розтлумачує терміни *буржуазія* і *пролетаріат*. Народження буржуазії, за О.Назаруком, відбувається після Французької революції 1789-1793 рр. До буржуазії автор зараховував багате міщанство, великих купців, фабрикантів: “Гніздом буржуазії є великі міста. Її підвалина – торгівля і промисл” [9, с.15]. А пролетаріат – “то є робучий нарід, коротає свій вік скрізь: і в селах, і на фільварках, і в містах. Де він найтемніший, там йому найгірше жити” [9, с.16].

Найкращим спасінням для робочого люду, на думку О.Назарука, є організація, яка мала б чітко визначену мету і необхідні для її реалізації фінансові засоби. Зокрема, мета цієї організації мала б бути подвійна: “влекшиги собі жите і борбу в супокійні часи, та прилагодити ся на час третього гатунку клясової борби на час революції” [9, С.28]. Ця праця О.Назарука – чи не перший друкований популярний виклад частини партійної програми УРП.

Можна припустити, що в Українській радикальній партії Осип Назарук перебував не з 1905 р. (як про це пишуть Богдан Кравців і Степан Ріпецький), а принаймні з 1904 р. Беручи участь у роботі XV з'їзду УРП (20-21 листопада 1904 р.), саме він, на наш погляд, опублікував звіт про нього у "Новому громадському голосі". Осип Назарук уміло роз'яснив читачам важливість з'їзду, його хід, зміст виступів у дискусії. Із звіту можна зрозуміти, що його автор цілком погодився зі всіма резолюціями з'їзду [16, с.162-164].

2 грудня 1906 р. двадцятирічний студент Осип Назарук взяв активну участь в українському віче у Львові, яке було скликане головою руського (українського) посольського клубу Юліаном Романчуком. Незадовго перед тим галицько-українські посли заявили в парламенті, що у подальших нарадах про виборчу реформу не братимуть участі, бо "переконалися остаточно, що є безсильними супроти подавляючої більшості, яка коштом руського (українського – Л.Б.) народа сповняє усі шовіністичні забаганки панів з польського кола" [13]. На віче обговорювався звіт з діяльності українського парламентського клубу і перспективи чергових виборів до австрійського парламенту. Після двогодинної промови Ю.Романчука розпочались дебати, в яких першим взяв слово Володимир Охримович. Він закликав всі партії до "...спільної акції, суть якої висловлено так: Кождий нехай держиться своїх партійних засад але нехай йде рука в руку з нашою партією" [13].

Після В.Охримовича виступив Осип Назарук, який гостро розкритикував діяльність руського клубу: "Дивляться на такого Гломбінського, на Старжинського, як вони являються на усіх засіданнях, як сумлінно обробляють свої бесіди, як вони не марнують ні хвилики часу, а працюють для всього ворожого нам сторонництва! Таж, Василько, місто сидіти в комісії, поїхав з Відня, а під час його неприсутности польські пани засуджували наш нарід до загладу" [13].

Дісталось і голові посольського клубу Юліанові Романчуку. Осип Назарук зауважив, що "добра воля і старість – це замало для політика". Наприкінці він запропонував оголосити вотум недовіри українським послам, чим викликав у частини вічевиків невдоволення. Заступився за О.Назарука Михайло Лозинський, який ствердив, що у парламенті "русини не здобули нічого..." [13].

На XVIII з'їзді УРП (22-23 грудня 1906 р.) О.Назарук взяв активну участь у дискусії щодо майбутніх парламентських виборів. Її відкрив Лев Бачинський інформацією, в якій йшлося про те, що національні демократи хочуть увійти в порозуміння з радикалами, щоб спільно

висувати кандидатів. Руський клуб сеймовий звернувся через свого голову посла Є.Олесницького з пропозицією, щоби усі три руські партії, а саме радикальна, націонал-демократична і соціал-демократична, йшли разом на виборах. Ці вибори будуть важкі, тому що проти нас виступлять і клерикали, і поляки. З кацапами (москвофілами Л.Б.) не маємо нічого спільного, бо вони вороги нашого народу [14]. Після того, як член УРП І.Кирилюк висловився за одноосібну участь УРП у виборах, а Ф.Мазурак, підтримавши його, не відкинув порозуміння з націонал-демократами, знову взяв слово Лев Бачинський і запропонував таку політичну формулу: “Консолідації нам не треба, але компроміс – згода під час виборів може бути, то значить, щоби там, де ми ставимо кандидатів, аби вони не ставили, або на оборот; безусловно однак не можемо згодитися, щоби ми голосували на якогось нашого ворога” [14]. Зрештою, він і запропонував резолюцію: “При виборах беремо акцію самостійно в виборчій боротьбі, однак не виключаємо можливості злуки з демократичними партіями” [14].

В обговоренні резолюції взяли участь С.Петрук, В.Бачинський (націонал-демократ). Осип Назарук підтримав резолюцію Л.Бачинського і своє ставлення до цієї проблеми висловив коротко: “...проти консолідації... за злуку всіх 3 партій, бо тоді будуть они мати силу” [14].

На з'їзді Осип Назарук взяв участь і в обговоренні проблеми освіти і народного вчителства (реферат виголосив Гіжовський). Він зупинився на справі побиття дітей польськими вчителями: “Коли найдеться такий учитель, що б'є наші діти, то хай хлопці не йдуть на скаргу до польських панів, але най самі зроблять справу з такими учителями. Се буде найкраща дорога” [14].

Паралельно Осип Назарук був активним у студентському русі. 23 січня 1907 р. він взяв участь у студентській демонстрації проти засилля польської мови у Львівському університеті. На 24 січня 1907 р. було заплановано прийняття присяги нових студентів. Представники “Академічної громади” [1], до яких належав і О.Назарук, заявили про те, що і матрикуляція (прийняття в студенти) повинна вестись українською мовою. Активних студентів поліція заарештувала.

2 вересня розпочався судовий процес над студентами Ярославом Бабієм, Іваном Цяпкою, Андрієм Дідуником, Миколою Галушинським, Василем Гладким та ін. Серед підсудних був і Осип Назарук, який зізнався, що “дня 23 січня прийшов о 12 годині в полудне на університет, бо хотів йти разом з депутацією до ректора. Видів пізніше напад на авлю, а коли хотів затримати одного з товаришів, упав на підлогу, зламав

собі палець і скалічив шклом, яке було на підлозі, руку” [14]. Адвокат Роде запитав, чи правда те, що у Львівському університеті професори провадили преспольську політику і під’юджували польських студентів проти українських, але голова судового процесу др.Вах заборонив відповідати на це питання. Комісар поліції Тавер свідчив на судовому процесі, що Назарук з ним вів переговори, аби арештованих вели головними вулицями Львова для демонстрації. Під час походу студенти співали народні пісні [12].

За судовим вироком Я.Бабія, В.Гладкого, А.Дідуника, І.Цяпку, В.Рахинського, О.Левицького і Л.Цікохоцького засуджено на місяць тюремного ув’язнення, а д-ра Бачинського – на тиждень арешту. Решту учасників демонстрації, в т.ч. й Осипа Назарука, відпустили через відсутність доказів [12].

Вважаємо, що статті “Процес українських академіків”, “По процесі” належать перу О.Назарука. В останній він з прикрістю підкреслив, що ніхто з українців, крім адвоката Шухевича, цією справою не займався, ні один український адвокат не поцікавився, яким чином студенти збираються захищатися. Лише під час процесу українські послі-адвокати запитували, чому їх не попросили про допомогу? На це Назарук відповів, що чужі люди самі зголошувалися допомогти, а наших українських людей треба було просити [11].

Осип Назарук брав участь у діяльності Академічної громади [1]. 9 червня 1907 р. він виступив на зборах цього товариства з рефератом, в якому різко розкритикував діяльність керівництва Націонал-демократичної партії. Відповідно до змісту реферату, збори висловили вотум недовіри Народному Комітету НДП і констатували, що т. зв. Народний Комітет націонал-демократичного сторонництва... не має права ані причини уважати себе якоюсь начальною езекутивною української нації в Галичині, тим більше, що виказав недостачу політичного змісту, нездібність у переведженню політичної організації й опортунізм, а крім того неясним поведенем і компромісовими контактами з москвофільськими партіями загрожує нашій національній ідеї необчислимими шкодами, на що звертаємо увагу всієї української суспільности” [3]. Не зрозуміли студенти і того, що Народний Комітет не дозволив їм брати участь у нараді, де вирішувалося питання назви посольського клубу, а одночасно прийняв москвофільських послів, які не визнавали існування української нації. Збори вирішили на найближчих виборах до сейму “...попирати лише тих кандидатів національно-демократичного сторонництва, що ставитимуть проти поляків і москвофілів, а в усіх інших випадках агітувати за кандидатами партій

радикальної і соціал-демократичної, котрі заступають інтереси хлопської і робітничої верстви” [3].

Осип Назарук вважав, що на тій нараді повинна була вирішуватися справа офіційної назви нашої нації в парламенті, а з такою справою нема що критися [7]. Незрозумілими для О. Назарука були й аргументи посла Онишкевича про доноси до польських газет і Здерковського про неучасть студентів у виборчій кампанії. Своє обурення Осип Назарук висловив в одній із статей у запитанні: чим відрізняється тактика наших націонал-демократів від польської? І тут же відповів: “Глупотою, більше нічим”. Бо поляки ніколи не ганили так своєї власної молоді, хоч вона не робить і десятої частини того, що українська [7].

Оцінку УРП підсумків виборів, що відбулися у травні 1907 р., Осип Назарук опублікував у праці “По перших виборах на підставі загального, рівного права голосовання. Огляд сил і тактики українсько-руських партій” (псевдо – Андрій Чекановський). Він ретельно проаналізував хід і підсумки виборів у кожному окрузі в Галичині; відгуки польської преси (“Слова Польського”); тактику Націонал-демократичної і Української соціал-демократичної партій, москвофілів; діяльність польських і єврейських партій. Те, що УРП не виставила свого кандидата в кожному окрузі, Осип Назарук пояснив тим, що керівництво не знало, наскільки “...освідомлене робочого народу і його прихильність до радикально-опозиційної політики зросло” [15, с.18-19].

Молодий політик із зацікавленням спостерігав за польським, єврейським і російським соціалістичним та соціал-демократичним рухами. Так, 30 жовтня–1 листопада 1904 р. він побував на дев'ятому з'їзді польських соціалістів у Кракові, який був покликаний обговорити питання злуки Польської партії соціал-демократичної в Австрії з ППС у Росії і Пруссії. Аналізуючи хід з'їзду, виступи окремих лідерів, Осип Назарук звернув увагу, що всі польські соціалісти ставлять на перше місце відбудову Польщі, “жадаючи викинення з народних шкіл по руських селах німецької мови, а введення далеко потрібнішої – польської” [6, с.157].

1 червня 1906 р. Осип Назарук побував у Львові на з'їзді молодіжних організацій Єврейської соціал-демократичної партії. Він побачив високу освіченість, відсутність байдужості, яка властива українським та польським зборам, та взаємну поінформованість учасників один про одного, з чого було видно, що вони підтримували між собою тісні стосунки. З жалем О. Назарук констатував, що “поки що у нас нема навіть тільки робітників образованийих і свідомих, кілько у Жидів є організацій” [10].

У 1906 р. О. Назарук надрукував статтю – роздуми над німецькою книгою “Das hungernde Russland, Reiseeindrücke. Beobachtungen und Untersuchungen von Dr. C. Lehman und Parvus.-Stuttgart, 1900.- 536 s.”. Спонукала до написання цих заміток московфільська агітація в краю про становище в Росії. У зв’язку з цим молодий політик писав: “В глибокоросійській губернії, як Уфа, Сибірськ, Казань, Самара, Перм, В’ятка, з наших людей не заходить ніхто, а в тих губерніях царює голод і голодова пошесть, шкорбут” [8]. Своїми роздумами Осип Назарук застерігав галицьке суспільство від необдуманого московфільства і бажав йому швидше вилікуватися з “московської мотилиці” [8].

Осип Назарук цікавився і політичним життям у Росії, особливо виборами до Думи і тактикою російської соціал-демократії. Він детально проаналізував виборчу систему, склад Думи за групами, розходження в соціал-демократичному середовищі, результати виборів у Польщі і на Кавказі, публікував про це статті у радикальній пресі [2].

У цілому в досліджуваній період він ще не виходив за рамки ідеологічного імперативу радикальної партії. Не визнаючи авторитетів, з притаманним молодості запалом на сторінках друкованого органу партії “Громадського голосу” – критикував діяльність УНДП і Українського посольського клубу. Поряд з роботою в УРП, брав участь у студентському русі, був активним членом “Академічної громади”. Саме з цим і були пов’язані його перші кроки в політиці, що виразно започаткували процес становлення майбутнього відомого політичного діяча.

1. Академічна громада – студентське товариство у Львові (1896-1921), що виникло з об’єднання Академічного Братства і “Ватри” – Орган – “Молода Україна”.

2. Вибори до російської Думи і тактика російської соціал-демократії (Після А. Лініча подав О. Назарук) // Громадський голос. – 1907. – 1 мая; 18 мая.

3. Збори академіків // Громадський голос. – 1907. – 11 червня.

4. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху XIX ст. 1939 р. – Івано-Франківськ, 1993. – С 102

5. Лисяк-Рудницький І. Назарук і Липинський: історія їхньої дружби та конфлікту // В’ячеслав Липинський. Твори. Архів Студії – Т 7: Листи Остапа Назарука до В’ячеслава Липинського Філадельфія, Пенсильванія, 1976. – С. XV-ХСVII; Швагуляк М. М. Спомини Осипа Назарука // Осип Назарук. Зі Львова до Варшави. Львів: НТШ, 1996. – С. 6-12.

6. Назарук О. Дев’ятий з’їзд польських соціалістів у Кракові // Новий громадський голос. Радикальна часопись. – 1904. – 17 падолиста. С 157-159.

7. Назарук О. Новий тип: українсько-руський вшехлайдак // Громадський голос. 1907. – 18 червня.

8. Назарук О. Про двох царів глибокої Росії: голод і шкорбут // Громадський голос. – 1906. – 14 грудня; 21 грудня; 28 грудня.

9. Назарук О. Що то є: Суспільні кляси, боротьба кляс, буржуазія, пролетаріат, капіталізм і організація. Львів: Накладом Павла Волосенки. 1907. – 30 с

10. Назарук О. Як працюють Жиди (З з'їзду молодечих робітників, членів Ж.П.С.Д.) // Громадський голос. 1906. 15 червня.
11. По процесі // Громадський голос. 13 вересня.
12. Процес українських академіків // Громадський голос. 1907. – 6 вересня.
13. Руське віче у Львові // Громадський голос. – 1906. – 7 грудня.
14. Справозданє з'їзду // Громадський голос. – 1907. – 11 січня.
15. Чекановський А. По перших виборах на підставі загального, рівного права голосовання. Огляд сил і тактика українсько-руських партій. – Львів, 1907. – С 18-19.
16. XV з'їзд українсько-руської радикальної партії, відбутий у Львові дня 20 і 21 падолиста 1904 // Новий громадський голос Радикальна часопись. – 1904. – 1 грудня. С.162-164.

Burachok L.

OSYP NAZARUK: THE BEGINNING OF POLITICAL ACTIVITY (1904-1907)

Osyp Nasaruk belongs to the famous Ukrainian historical persons of the first half of the 20th century. Being under the influence of social-democratic ideology, he upheld liberty and independence, and intended to find himself in complicated political life in Halychyna region at the beginning of the 20th century. Working in Ukrainian Republican party, participating in students movement, he was an active member of "Akademichna Hromada" (Academic society). These are his first steps in politics.